

Syra Alonso Brufau

Unha das máis extraordinarias cronistas da represión franquista

Por Carme Vidal (Álbum de Mulleres, culturagalega.gal)

No ano 2000 chegan a Galiza os Diarios de Syra Alonso (Colección Mulleres, A Nosa Terra) despois de máis de medio século de exilio. O seu fillo Juan Ramón Fernández enviáboas desde México e descubríanos un dos máis extraordinarios memoriais da represión desatada despois de 1936. Syra Alonso escribira a primeira parte dos seus diarios en Tordoia, datados en Compostela en 1938, e a segunda na localidade mexicana de Actopán, en 1945. Relata os acontecementos que remataron coa vida do artista de Francisco Miguel, co que estaba casada, e o dramático tempo de vida que vai desde o seu asasinato ate que embarca cos seus tres fillos no "Serpa Pinto" para atoparse co ar mexicano que bate na súa cara "como unha caritativa man que tentase borrar todo o triste pasado". Detrás quedaba a vida de vangarda dunha parella que tiña a súa orixe na Coruña pero que tiña viaxado por París, Cuba e México para atoparse cos centros máis emerxentes da arte.

Syra nacera na Coruña en 1899 e a súa vida emparéllase coa do artista Francisco Miguel arredor de 1920. Pouco despois comeza a axetreada vida de viaxes que recalca en París e Cuba ate deterse nun México eufórico no que destaca a convivencia con David Alfaro Siqueiros e a poeta Blanca Luz Brum que marca as súas vidas. En todo este tempo, Syra ten tres fillos e Francisco Miguel retrátaa unha morea de veces no amplo álbum de debuxos nos que se adiviña a súa imaxe. O 10 de novembro de 1933 a parella embarca cos seus cativos no vapor "Cristóbal Colón" para regresar a Galiza, nunha travesía que só para Francisco Miguel non tería retorno. Establecen a súa residencia en Santa Cruz de Oleiros, na que Syra chama a "Casa da Felicidade", nome que sería lembrado despois por ela con nostalgia.

O 3 de agosto de 1936 a Garda Civil detén a Francisco Miguel acusado de actuar contra o rexime militar golpista e, despois de ser liberado, vólveno apresar para xa nunca máis saír en liberdade. Syra visitao por derradeira vez o 28 de setembro e será está a última vez que o volva ver. Nesa mesma noite tres balas asasinan a Francisco Miguel logo de que fracasasen todas desesperadas xestións desenvolvidas pola súa muller.

O 30 de setembro será enterrado no cemeterio da parroquia de Bértoa despois de que lle amputaran as mans que tantas obras pintara. Syra súmese nunha profunda depresión da que sae co convencimento de que non pode permitir que os seus fillos canten o *Cara ao sol* nin formen parte do exército franquista.

as

Bica o mar da Coruña no que confunde as súas bagoas coa auga salgada e despídese para sempre do país para regresar ao México que compartira con Francisco Miguel. Despois de vivir en Actopán, reside en distintos domicilios de Cidade de México e Cuernavaca. De Juan Ramón, o seu fillo, recibimos a memoria dunha Syra Alonso enérxica, que engaiolaba coas súas historias e lembraba o último retrato que Francisco Miguel lle fixera en Oleiros aquel que, como ela dicía, como un agoiro, ao pintor lle saíra cos ollos tristes. Nunca regresou do exilio e a volta dos seus diarios achegounos un dos máis estarrecedores relatos da represión desatada en Galiza despois do levantamento militar de 1936, un extraordinario texto literario e memorialístico contado coa intensidade do relato en primeira persoa.

A Casa da Felicidade de Santa Cruz

Na vivenda que leva o número 1 na rúa Souto da localidade de Santa Cruz residiu durante pouco máis dun ano a muller e os tres fillos do pintor, debuxante e libreiro Francisco Miguel. Gustáballes tanto que lle chamaban A Casa da Felicidade. Pero ás súas portas chamaron en 1936 os franquistas, con axuda de "traidores" da vila, e o artista foi fusilado despois de cortarlle as mans. Syra Alonso relatou o sucedido nuns diarios, que rematou en México, onde residiu ata a súa morte. A biblioteca de Santa Cruz expón a súa historia

"Catro vívoras ocultábanse: eran eles os caciques de Santa Cruz. Informados por labregos traidores estes catro amos do lugar só agardaban o momento favorable para lanzarse sobre nós. Amencer do día 2 de agosto. Á porta da miña casa, un home". Así relata Syra Alonso no seu diario cómo prenderon por primeira vez ao seu home, o pintor Francisco Miguel, despois de ir buscalo á súa vivenda, unha casa que todavía está en pé na localidade de Santa Cruz en Oleiros á que o matrimonio chamaba A Casa da Felicidade. Nela viviron pouco máis dun ano, ata que Francisco Miguel foi paseado en setembro de 1936.

A biblioteca municipal Rosalía de Castro de Santa Cruz expón estes días unha mostra en recordo da parella. A biblioteca, o Concello e o instituto Miraflores s tamén organizan un roteiro cultural, que se fará próximamente, no que a casa do matrimonio será unha parada obrigada. Nesta vivenda viviu Francisco Miguel e Syra Alonso xunto cos seus tres fillos e nos diarios que escribiu ela tras o asasinato do home sempre lembrou este fogar. Nestes diarios tamén cita con nomes e apelidos a veciños de Santa Cruz que traizoaron ao seu home e que causaron a súa morte. Ao longo da súa curta vida Francisco Miguel retratou moitas veces a Syra (hay un último debuxo feito en Oleiros). O Concello de A Coruña posúe 42 debuxos do artista.

Francisco Miguel Fernández Díaz naceu en A Coruña en 1897. Rexentou a Librería de Arte na rúa Real en A Coruña, onde facía tamén tertulias con intelectuais galegos. Este debuxante e pintor amais de libreiro casou en 1920 con Syra Alonso, moza dunha familia da burguesía comercial coruñesa que será tamén a súa musa.

Syra tivo un fillo en París tras ter primeiro un aborto, o que lle causou unha sordeira progresiva. Tras unha estada breve nunha finca en Cambre, foron a Cuba e logo a México onde coñeceron ao poeta León Felipe, ao muralista Siqueiros e á poeta Blanca Luz Brum. En México Syra e Francisco Miguel terán dous fillos máis. Anos despois, o 10 de novembro de 1933 voltaron a España. Primeiro pasaron un ano en Madrid e logo foron a Galicia e ficaron na casa de Santa Cruz.

Unha denuncia falsa dun antigo militar afincado en Santa Cruz motivou a detención de Francisco Miguel en agosto de 1936. Syra Alonso no seu diario lembra o nome do denunciante, Ventura Ose, e asegura que Francisco Miguel foi o que convenceu a un grupo de obreiros refuxiados no seu fogar de non atentar con bombas de man contra a casa do militar e a muller. Non houbo atentado pero sen embargo Ose denunciounos a todos.

Tertulias Literarias

Ao pintor acusárono de ser un "coñecido líder marxista" que o 18 de xullo de 1936 saíu "con cincuenta labregos armados co fin de atacar o glorioso exército nacional". Tamén o acusaron de "propagar rumores de incautación de armas", segundo relatou Syra Alonso.

Alonso fixo todo tipo de xestións con desesperación para liberar ao seu home do cárcere e logrouno o 15 de agosto. "Foi un dos días máis felices da miña vida", escribiu no seu diario. Foron cara a "Casa da Felicidade" para festexar a liberdade pero de novo foron petar na porta para prender a Francisco Miguel. "Xulio Pita, Fernando Pita, Horacio, O Petexo e dous labregos", son os "traidores" que nomea a muller nos seus diarios coma os que levan ao home ao cuartel da Garda Civil de Oleiros. O artista xa non volveu. O 28 de setembro os franquistas fendéronlle a cabeza e cortáronlle as mans antes de fusilalo, ao igual que fixeron co cantautor Víctor Jara, e foi enterrado en Bértoa (Carballo). A amputación das mans como maneira de castigar o talento por parte dos que tiñan o poder pero non a cultura nin a intelixencia.

Syra e os fillos fuxiron de Santa Cruz ante a represión que sufriron trala morte do pintor e viaxaron de novo a México, onde ela morreu en 1970. "¡Adeus praia da Aguieira! ¡Adeus montes de Mera!", escribiu Syra nos diarios (escritos en Tordoia e en México) e que foron publicados en 2000 por *A Nosa Terra* despois de traelos de México o seu fillo Juan Ramón.

Frida Kahlo e Francisco Miguel

Por Francisco X. Fernández Naval (Centro de Documentación da AELG)

Dende hai un tempo chega a nós, de maneira periódica, o nome de Frida Kahlo, a pintora mexicana, filla do fotógrafo Guillermo Kahlo, casada co tamén pintor Diego Rivera. Hai dous ou tres anos foi a película *Frida*, soñada e protagonizada por Salma Hayek, dirixida por Julie Taymor, que conta coa presenza nocturna e musical, que así é ela, de Chavela Vargas, película que deu a coñecer a personalidade e a obra de Frida a un público heteroxéneo e numeroso. Hoxe é a exposición de fotografías, que baixo o título de *La gran ocultadora*, podemos ver na Casa de América de Madrid, exposición que é unha sorte de biografía en imaxes, todas cun algo teatral, como se Frida se interpretase a si mesma –ó cabo é o que todos facemos-, con fotografías que van dende a nenez ata a morte, con esa derradeira imaxe tomada por Lola Álvarez Bravo, seguindo as instrucións da pintora. Esa capacidade de Frida para pousar, para deseñar os escenarios e o atrezzo das imaxes, para se interpretar máis alá da morte, só pode ser comprendida pola profesión do pai, que a familiarizou co obxectivo, e pola precaria saúde, tan condicionada, tan condicionante, provocando a provocación, facendo xermolar o soño doutras vidas, acaso doutras mortes.

Francisco Miguel
Nombre en México año
1933.

Sempre que me achego a Frida ou a Diego Rivera, lembro a Francisco Miguel, o pintor coruñés, formado nas vangardas, membro dos grupos culturais máis importantes da cidade nos anos vinte do século anterior, director artístico da revista *Alfar*, asasinado na madrugada do 29 de setembro de 1936, nos campos de Margade, lugar de Que de Arriba, parroquia de Bértoa, concello de Carballo. Segundo o párroco, Antonio Coello, a caixa que gardou o seu corpo foi pagada coas esmolas dos labregos. O cadáver de Francisco Miguel presentaba tres feridas de bala, unha no ombreiro e dúas no estómago, tiña desfeita a cabeza e mutiladas as mans, para que non pintase, para que non debuxase, tampouco no máis alá, que é cousa sabida que pintura e debuxo son armas de liberdade, coma o son verso e palabra, música e canto, como o son verdade e memoria. Coa lembranza de Paco Miguel vén a de Syra Alonso, a viúva, autora dos Diarios que narran os últimos días da vida do pintor, e tamén a vida anterior que compartiron e a posterior sen el, no exilio e cos tres fillos, diarios publicados pola editorial *A Nosa Terra*.

É seguro que Francisco Miguel e Syra coñeceron a Frida e Diego Rivera. Suponse que Paco coñeceu a Rivera nas viaxes deste á Coruña e que logo se atoparían en París, durante a lúa de mel con Syra en 1920, e que sería o pintor mexicano

Tertulias Literarias

quen espertaría neles o afán de visitar México. Paco Miguel e Syra viviron alí entre 1926 e 1933. En 1931 comparten as dependencias dun convento abandonado en Taxco co tamén pintor e muralista coma Diego, David Alfaro Siqueiros e coa poeta uruguia Blanca Luz Brum. Antes, de paso pola Habana, Francisco Miguel retrata a Alejo Carpentier, obra exhibida hoxe na casa museo do escritor. En entrevistas posteriores Syra lembraba a capacidade de seducción de Rivera e as visitas que lle facían norteamericanas ricas, máis atraídas polo personaxe que pola súa obra. A primeira páxina do xornal El Universal do 1 de xaneiro de 1934, lembra a importancia artística que para México tivo o ano anterior e publica retratos fotográficos de Gabriel Fernández Ledesma, Diego Rivera, Roberto Montenegro, Foujita, María Izquierdo e Francisco Miguel, denominándoos mestres de sona internacional.

A min gústame imaxinar a Syra e Francisco Miguel entrando na casa azul de Frida e Diego, admirándose das cores, bebendo os arrecendos do serán. Pénsos alí, en compañía de amigos coma Lola Olmedo, Rodolfo Usigli, Siqueiros, bebendo e cantando como Chavela, falando de revolucións, soñando outro mundo posible. Se cadra, Frida lle ensinou a el a pousar, a ofrecer ese perfil, esa ollada, tan semellantes nos dous, tan expresivas. E el falaríalle a ela dun país onde o rumor dos piñeiros, o balbordo do mar, o zoar das abellas, o canto dos paxaros, fai da paisaxe a casa do home, malia que non foi quen de o acoller a el no seu regreso, malia que hoxe apenas o recorda.

Fontes:

<http://culturagalega.gal/album/detalle.php?id=2> (Cultura Galega)

<http://www.lavozdeg Galicia.es/hemeroteca/2003/03/22/1564544.shtml> (La Voz de Galicia)

<http://www.laopinioncoruna.es/gran-coruna/2013/02/17/casa-da-felicidade-santa-cruz/693811.html> (La Opinión de A Coruña)

<http://www.aelg.org/Centrodoc/GetParatextById.do?id=paratext339> (Centro de Documentación da AELG)

Para saber máis:

http://www.oleiros.org/c/document_library/get_file?p_l_id=14092&folderId=122549&name=DLE-15124.pdf (Roteiro Cultural e Literario 2013,

realizado polo alumnado dos centros de ensino públicos do Concello de Oleiros, adicado ese ano a Syra Alonso, Fanny Garrido e Francisca Herrera)

http://consellodacultura.gal/album/extras/docs/syra_carnevidal.pdf (Entrevista con Xoan Ramón Fernández, fillo de Syra e Francisco Miguel)

<http://www.cronicasde laemigracion.com/media/cronicas/books/20-mujeres-una-leyenda.pdf> (20 mujeres y una leyenda. Publicación de Elba Torres Rondón. Crónicas de la Emigración)

<http://www.nomesevoces.net/gl/exposicion/vermellas/> (Exposición “Vermellas: chamábanlles rojas” Proxecto Interuniversitario UDC-USC-UDV)

<http://www.edu.xunta.es/centros/iespontearreas/?q=system/files/100+mulleres+galegas.pdf> (100 mulleres galegas. Traballo do IES Pontearreas)

[Arquivo documental das Tertulias Literarias \(dende 2010\)](#)

Biblioteca Central Rialeda
Avenida Rosalía de Castro 227 A
15172 – Perillo (Oleiros)
Tfno.: 981 639 511
Fax: 981 639 996

Email: biblioteca.rialeda@oleiros.org

Blog: <http://bibliotecasoleiros.blogspot.com/>

GRUPO B